

De juridiske e-bogsportaler – status og perspektiver

Foredrag ved **Nordisk Juridisk
Biblioteksmöte** 8. juni 2022

*Professor, dr.jur. Mads Bryde Andersen
Det Juridiske Fakultet*

KØBENHAVNS UNIVERSITET

Personlig baggrund

- Professor på KU siden 1991. Dr.jur. (1989).
- Advokatfuldmægtig og advokat med møderet for landsret (1981-1986).
- Redaktionel koordinator siden 1989 for den digitale version af UfR, nu som fast konsulent for Karnov
- Formand for AC's udvalg til Beskyttelse af Videnskabeligt Arbejde (UBVA) fra 1989-1998.
- Bidrag om digitale domssamlinger mv. (U 1992B, s 385 ff., og Nordisk Årsbok i Rättsinformatik 1994, s. 128 ff.).
- Privat udgiver af IT-retten (2001, 2005), på papir (udsolgt) og frit digitalt
- Initiativtager til og leder af Projekt Jurabog siden 2017

Budskab og baggrund

Nogle personlige erkendelser:

- Jeg er ikke biblioteksekspert
- Er tilmed en dårlig biblioteksbruger (hvilket Bo Søgaard kan bekræfte)
- Har etableret projekt Jurabog af nød og frustration
- Og ved dårligt nok, hvilke andre tjenester, der findes

Mit budskab idag er blot:

- Projekt jurabog tilbyder en *enkel og billig løsning* med *enormt potentiale*
- Men gentager eller foregriber vi blot bibliotekernes tilbud?
- Og hvilke biblioteksmæssige perspektiver har jeg overset?

Den digitale jurabog er under pres:

- Fra *tidsskrifter*, som udkommer hurtigere, hyppigere og mere søgbart (fx Karnov);
- Fra *gratistjenester*, der sænker behovet for kompilatorisk juridisk litteratur (Retsinformation, FT, Domsdatabasen, enkelte myndigheders hjemmesider);
- Fra (betalbare) *kommercielle portaler*, som i praksis dækker praktikernes primære informationsbehov (fx Djøf, Karnov, Schultz)

... pres, fortsat

- Fra *stordrift* (herunder større advokatvirksomheder), der indebærer mindre eksemplarsalg, lavere oplag og ringere fortjeneste
- Af den generelle tendens hen imod *specialisering* og konkret problemløsning og bort fra *almen dannelse*, historiske overblik og systemhensyn
- Af *forskningspolitiske* målsætninger, der lader artikler (relativt set) veje tungere end monografier.

Nogle mærkbare konsekvenser

- Stadigt *lavere oplag* juridisk litteratur og tilsvarende
- *ringere afkast* af investeret kapital
- Stadigt større *eksterne finansieringsbehov* (fondsstøtte), som navnlig går til salgbare forskningsområder, der lette at
- Lavere *salgspriser på juridiske forlag* (og derfor også færre frasalg mv.)
- *Monopolisering* af kommercielle tjenester (fx via Karnov/Nordstedts)
- Beslutningen om at nedlægge Det Juridiske Fakultetsbibliotek på KU for 5 år siden (da Det Juridiske Fakultet flyttede til *Søndre Campus*)

Hvorfor er dette problem?

- Navnlig monografierne tjener til at *definere og metodefastlægge* juridiske fagområder. Det medfører et fagligt tab.
- Herved *modnes fagene*, og der skabes grundlag for mere træfsikre ræsonnementer
- Monografier er mere *synlige* og hjælper derfor også til at fastslå forfatterens navn og anseelse
- Antologier *udkommer* langt mere tilfældigt, *citeres* langt sjældnere og fungerer reelt som *enkeltstående tidsskrifter*

Hvad er så løsningen?

At redde den juridiske bog – historisk og dermed kulturelt,

- Enten *kommercielt*
- *statsfinansieret* eller
- Gennem *ideelle* initiativer.

Hver løsning *forudsætter*, at det rettighedsmæssige er på plads.

Men vigtigst er den nødvendige

- Økonomi (forretning)
- Ideologi
- Risikovillighed

Rettighedsproblematikken

Kan opdeles i to spørgsmål:

- *Forlagets rettigheder*, navnlig når en bog ikke længere udgives i kommercielt salg og der ikke er givet samtykke til efterfølgende genoplag
- Ophavspersonens rettigheder (hvad enten denne er i live, eller rettighederne er gået i arv)

Her tænker *de fleste forlag* heldigvis mere på ideologi (i form af branding/goodwill) end på forretning.

Erfaringsmæssigt tænker *de fleste rettighedshavere* i højere grad på branding/synliggørelse end på forretning.

Praktiske spørgsmål ved rettighedsclearing

- Hvordan *indhentes* de nødvendige samtykker? "Rugbrødsmetoden"
- Hvad er i det hele taget "*nødvendigt*" at indhente (herunder fx i relation til festskriftsartikler og andre antologibidrag)?
- Hvordan finder man rettighedshaverne? Særligt om muligheden for kollektiv clearing af rettigheder, se *Morten Rosenmeier* i Festskrift til MBA (2018), s. 83 ff. (findes på Jurabog).
- Hvilke løsninger står til rådighed, hvis ikke rettighedshaveren kan identificeres?

Kollektiv forvaltning som vejen til tilsvarende projekter

- Morten Rosenmeier i Festskrift MBA (2018), s. 87:
For forfatterorganisationerne er Projekt Jurabog derfor et interessant pilotprojekt, som kan vise vejen for andre projekter
- Sådan er det også modtaget.
- Men vejen frem til kollektiv forvaltning i DK (modsat andre lande) går gennem *identifikation* af rettighedshavere
- Og den opgave er vanskelig på det juridiske område
 - Mange små bidrag (herunder enkeltudgivelse og til antologier)
 - Mange generiske navne

Projekt jurabogs rettighedsmæssige stilling

- Forfatterrettigheder
 - Den enkelte forfatter eller hans arvinger identificeres
 - Hvis flere rettighedshavere (flere forfattere eller flere arvinger) formodes fuldmagt til samtykke
- Forlagsrettigheder
 - Som udgangspunkt anses bøger ude af kommercielt salg som frigivne
 - 2007-skæringspunkt
 - Særlige forlag har særlige forbehold

Udelukker kommercielle løsninger fri adgang?

- Diskussionen kendes fra open access.
- Erfaringen viser, at der *trods fri tilgængelighed* fortsat er et marked for fysiske bøger. Eksempler
 - Mine egne bøger Ret og Metode og IT-retten (som fortsat sælger på papir)
 - Håndbøger udgivet af faglige forsamlinger (fx Advokatsamfundet)
 - Betænkninger
- Men betænkighederne er indlysende:
 - Selv om synligheden stiger, falder oplaget
 - Kopisikringsmekanismer skræmmer læserne væk

Dilemmaer og risikovillighed

- Ansatser til "kopisikring" koster på brugervenligheden
 - Kun onlinelæsning?
 - Opklipping af bogen hindrer fri søgning på tværs af kapitler
 - Vandmærker?
- Man bør i alle tilfælde foretage et *tidsvalg* (ny vs ældre litteratur)
- I jura er nogle værker *udødelige*, andre interesserer kun i *seneste udgave*
- Brugeren efterspørger *information*, *sidetal* og *cut-and-paste*-funktioner
- *Brugsværdien* reduceres i takt med filernes størrelse (antal GB)
- Risikoen for at rettighedshaverne *melder sig* med krav er beskedne
- Og viser den sig, er kravenes *størrelse* beskedne

De nordiske nationalbibliotekers tilbud

- Norge: Bokhylla – nu nationalbiblioteket.
 - Mange titler lagt ind.
 - Så vidt vides kun baseret på forlagssamtykker
 - Kun tilgang fra norske ip-adresser
 - Streamingløsning – ikke download

Jeg finder det svært at forstå årsagerne til disse begrænsninger ...

- Sverige: Regina leder frem til enkelte ressourcer med *Fritt digitaliserat material*, men vistnok (?) ingen jurabøger
- Danmark: Rex med enkelte digitaliserede jurabøger

Andre løsninger med muligt jurapotentiale

- eReolen.dk
 - Omfatter litteratur, som er rettighedscclearet via forlagene.
 - Skanningen er udført via *Lindhardt og Ringhof*.
 - Traditional (og veludført) e-bogsløsning (ikke sidefaste sider)
- www.gutenberg.org (ren tekst, ikke pdf)
- <https://onemorelibrary.com/index.php/en/>
- Tilfældige portaler identificeret via Google-søgninger på +pdf

Ideelle jurabogsløsninger

Indtil videre har vi kun set to eksempler, der begge bygger på private initiativer med rod i den juridiske forskningsverden

- www.jurabog.dk
- www.juridikbok.se

Har jeg overset noget ..?

De ideelle løsningers fordele

- *Pdf-bøger i fuld tekst* til glæde for brugerne
- Man medtager *også nyere* (dvs. ophavsretsbeskyttet) litteratur, som der til gengæld indhentes samtykke for hos rettighedshaverne
- Indskanning og tilrådighedsstillelse sikres via *private fondsmidler*. Giver langt mere fleksibel ledelse
- Driften udføres i tilknytning til *tillidsvækkende offentlige institutioner* (Københavns Universitet, Högsta domstolen)
- Løsningerne målrettes *det juridiske område* med heraf følgende muligheder for koncentrerede løsninger
- Men der er ikke penge til markedsføring mv., som derfor må bygge på *word of mouth*.

Den ideelle målsætning for www.jurabog.dk

At digitalisere al den ældre juridiske litteratur og stille den frit til rådighed.

- Plausibelt? Tjo, indtil videre går det godt: Snart *900 titler* inde ...
- Forlagene anser den for *kommercielt uinteressant* (hvilket den sikkert også er ud fra en pay-per-click-betragtning)
- *Forfatterne* (og deres arvinger) glæder sig ved eksponeringen
- *Forskere og studerende* glædes ved muligheden for at søge digitalt i den ældre litteratur med *glemte citatsteder*
- Det kinesiske ordsprog: *Alt nyt blot er gammelt, der er blevet glemt*
- Muligheden for at have dette materiale *inden for tastetryk* vil øge søgeintensiteten.

Retspolitiske perspektiver

- Bibliotekarerne har altid været en stærk stemme i retspolitiske drøftelser om digital udnyttelse af faglitteratur.
- Derfor er det relevant at rejse en række temaer til den fremtidige retspolitiske debat om disse spørgsmål:
 1. Fungerer den kollektive forvaltning? Og hvis ikke – hvem fører ordet?
 2. Behøver man overhovedet spørge? Viser erfaringerne ikke at forfatterne nærmest forventes at have givet samtykke til disse netløsninger?
 3. Er rettighedshavere og biblioteker tilstrækkeligt risikovillige?

Tak for opmærksomheden

Glæder mig til kommentarer ...